

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING PEDAGOGIK MOHIYATI VA MUSIQA TA'LIMIDAGI O'RNI

*Termiz davlat pedagogika institute,
Magistratura bo'limi Musiqa ta'lim va
san'at mutaxassisligi 1-bosqich magistranti
Omonova Fayziniso Anvar qizi*

Abstract

Ushbu maqolada kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mohiyati, uning musiqa ta'limidagi didaktik imkoniyatlari hamda ta'lim natijalarini baholashdagi (kompetensiyaga asoslangan baholash) o'rni yoritildi. Tadqiqot dizayni sifatida normativ-huquqiy hujjatlar (O'zbekiston DTS va oliy ta'lim standarti), ilmiy adabiyotlar hamda xalqaro tajribani solishtirma tahlil qilish usullari qo'llandi. Natijalarda kompetensiyaviy yondashuv musiqa ta'limida "bilim"dan ko'ra "ijro-amaliy faoliyat, kreativ mahsulot, refleksiya va raqamli pedagogika"ga asoslangan natijador modelni kuchaytirishi, o'qituvchi kompetensiyalari esa TPACK va raqamli kompetensiya doiralari orqali tizimli rivojlantirilishi ko'rsatildi. O'zbekiston amaliyotida kompetensiyaviy paradigma davlat ta'lim standartlarida mustahkamlanayotgan bo'lsa-da, musiqa fanida baholash mezonlari, raqamli kompetensiya integratsiyasi va o'qituvchilarni metodik qo'llab-quvvatlash bo'yicha ayrim "bo'shliqlar" mavjudligi aniqlanadi. Muhokamada jahon tajribasi asosida O'zbekiston uchun moslashtirilgan "musiqa ta'limi kompetensiyalari matriksasi" va baholashning rubrikali modeli taklif etildi.

Kalit so'zlar: kompetensiyaviy yondashuv, musiqa ta'limi, o'qituvchi kompetensiyasi, TPACK, raqamli kompetensiya, baholash rubrikasi, O'zbekiston ta'lim standarti.

Introduction (Kirish)

Muammo qo'yilishi va dolzarblik

Kompetensiyaviy yondashuv XX–XXI asrlarda ta'limni "mazmun yetkazish"dan "natija va faoliyat"ga yo'naltirishga xizmat qilgan global pedagogik paradigma sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa musiqa ta'limi kabi amaliy-ijodiy sohada "bilimni bilish"dan tashqari "ijro etish, interpretatsiya, eshitish-tahlil, improvizatsiya, hamkorlik, sahna madaniyati, raqamli muhitda ijod" kabi kompetensiyalar markazga chiqadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuv normativ hujjatlar orqali ta'lim mazmuni va natijalarini belgilashning asosiy yo'nalishiga aylangan: umumiy o'rta ta'lim DTSni joriy etish va muvofiqlashtirish bo'yicha hukumat

qarorlari, o'quv dasturlarini ishlab chiqish yo'riqnomalari hamda oliy ta'lim davlat standarti asosiy qoidalari bu jarayonning institutsional asoslarini kuchaytiradi.

Tadqiqotning maqsadi

Kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mohiyatini musiqa ta'limi misolida ochib berish hamda jahon tajribasi va O'zbekiston amaliyotini solishtirib, moslashtirilgan takliflarni ishlab chiqish.

Tadqiqot savollari

Kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mohiyati musiqa ta'limi uchun nimalarda namoyon bo'ladi?

Jahon tajribasida musiqa o'qituvchisi kompetensiyalari qanday modellarda asoslanadi (TPACK, raqamli kompetensiya, inclusive competence)?

O'zbekistonda normativ darajada kompetensiyaviy paradigma qanday mustahkamlangan va musiqa fanida qanday "amaliy muammolar" kuzatiladi?

O'zbekiston sharoitiga mos baholash-rubrika va kompetensiyalar matriksasini qanday taklif qilish mumkin?

Metodologiya

Maqola kontekstual-nazariy va solishtirma-analitik dizaynda yozildi:

Normativ-huquqiy tahlil: umumiy o'rta ta'lim DTSga oid lex.uz hujjatlari, o'quv dasturlarini ishlab chiqish yo'riqnomasi, oliy ta'limning davlat standarti (O'z DSt 3556:2021) kontent tahlili.

Adabiyotlar sharhi: musiqa o'qituvchilari kompetensiyasi, baholash, TPACK va raqamli kompetensiya bo'yicha xalqaro tadqiqotlar tanlab olindi.

Solishtirma tahlil: "jahon" (internatsional model va empirik tadqiqotlar) hamda "O'zbekiston" (me'yoriy asos + amaliy muammolar) kesimida.

Manbalar tanlovi

Tanlov mezonlari: (a) kompetensiya/competency-based, (b) music teacher education / music education, (c) digital competence/TPACK, (d) assessment.

Natijalar

1) Kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mohiyati: musiqa ta'limi kontekstida

Kompetensiyaviy yondashuv pedagogik mohiyatiga ko'ra 4 ta tayanch g'oyani birlashtiradi:

- natija markaziyligi: dars "nima o'qitildi?" emas, "o'quvchi nima qila oldi?" bilan baholanadi. Musiqada bu: kuylash, ijro, ritmni ushlash, eshitish tahlili, ansamblda ishlash, ijodiy improvizatsiya, musiqa savodi va ijrochilik madaniyati.

- faoliyatga asoslangan o'qitish: kompetensiya "amaliy qo'llash"ni talab qiladi. Musiqa ta'limi tabiatan performativ bo'lgani uchun kompetensiyaviy modelga juda mos: o'quvchi ijro jarayonida bilimni "namoyish" qiladi.

- baholashning kriterialligi: “subyektiv yoqdi-yoqmadi” baholash o‘rniga rubrikalar, kriteriyalar, kuzatuv varaqalari va mahsulotga asoslangan baholash kuchayadi. Oliy ta’limdagi musiqa o‘qituvchilari baholashni qanday tushunishi va baholash pedagogikasi bo‘yicha tadqiqotlar ham aynan shu yo‘nalishni dolzarb qiladi.

- o‘qituvchi kompetensiyasining qayta talqini: musiqa o‘qituvchisi faqat “ijrochi” emas, balki “o‘quv jarayonini loyihalovchi”, “facilitator”, “inklyuziv va raqamli muhitni boshqaruvchi” professional sifatida qaraladi. Inklyuziv ta’limga yo‘naltirilgan musiqa o‘qituvchisi kompetensiyalari haqidagi tadqiqotlar shu trendni ko‘rsatadi.

2) Jahon tajribasi: kompetensiyalarni qurish va o‘lchashning asosiy yo‘nalishlari

2.1. Tizimli hisobdorlik modeli

Musiqa o‘qituvchilarini kompetensiyaga asoslangan tayyorlash tarixan ham mavjud: dastur “kompetensiyalar ro‘yxati → individual o‘quv trajektoriyasi → amaliy tajriba → baholash” zanjirida quriladi. Bu yondashuvning kuchli tomoni – aniq mezonlar; xavfi – san’atni haddan tashqari “checklist”ga aylantirib yuborish. Shu sabab, jahon amaliyoti kompetensiyalarni **ijodiy mahsulot** va **refleks** bilan bog‘lashga intiladi.

2.2. TPACK va raqamli kompetensiya – musiqa ta’limining “raqamli burilishi”

Musiqa o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyalari TPACK doirasida keng o‘rganilmoqda. Masalan, Gonkongda “new normal” sharoitida musiqa o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyalari tahlil qilingan va TPACK konseptual asos sifatida qo‘llangan. Shuningdek, TPACK darajasi, unga ta’sir qiluvchi omillar va regressiya natijalari bo‘yicha empirik ishlar mavjud. Eng yangi tendensiya – GenAI yordamida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida TPACKni rivojlantirish; bunda AI orqali dars dizayni va metodik konstruktsiya mustahkamlanadi.

Musiqa ta’limida kompetensiya endi “faqat musiqa ijrosi” emas, balki “pedagogik dizayn + raqamli pedagogika + baholash savodxonligi + inklyuziya” integratsiyasidir.

3) O‘zbekiston amaliyoti: normativ mustahkamlanish va real bo‘shliqlar

3.1. Normativ asos: kompetensiyaviy paradigma institutsionallasuvi

O‘zbekistonda umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, professional ta’lim bo‘yicha DTS doirasida ta’lim mazmuni va minimal talablar tasdiqlanishi, DTSni joriy etish va muvofiqlashtirish mexanizmlari belgilangan. Bundan tashqari, o‘quv dasturlarini yaratish va joriy etish yo‘riqnomalarida xalqaro tajribaga tayanish qayd etiladi. Oliy ta’limda esa davlat standarti “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun va UNESCO bilan bog‘liq normalarga tayanib, umumiy qoidalarni belgilaydi.

3.2. Musiqa ta’limida amaliy bo‘shliqlar (maqola mualliflik tahlili)

Normativ asos kuchayayotgan bo'lsa-da, musiqa fanida quyidagi muammolar tez-tez uchraydi (tizimli kuzatuvlar va xalqaro trendlar bilan solishtirma mantiqiy tahlil asosida):

Baholash muammosi: ijro, kuylash, ijodiy topshiriqlarni kriterial baholash rubrikalari barcha maktablarda bir xil ishlamaydi; natijada kompetensiya “ko‘rinmay qoladi”.

Raqamli integratsiya notekisligi: Sibelius, MuseScore, DAW, mobil ilovalar, onlayn platformalar kabi vositalardan foydalanish o‘qituvchiga bog‘lanib qoladi.

O‘qituvchining “kompleks kompetensiyasi”: ijrochilik kuchli bo'lsa ham, pedagogik dizayn, inklyuziv sinf boshqaruvi va raqamli metodika bir xil darajada rivojlanmasligi mumkin.

Bu xulosalar O‘zbekistonda musiqa ta’limi rivoji va hozirgi holati bo‘yicha muhokama qilinayotgan ishlar bilan hamohang.

4) Jahon va O‘zbekiston solishtirma “ramkasi”

Quyidagi matriksa kompetensiyaviy yondashuvni musiqa ta’limiga mos tarjima qilish uchun taklif qilinadi.

Blok	Jahon tendensiyasi	O‘zbekistonda kuzatiladigan holat	Taklif (moslashtirish)
Kompetensiya ta’rifi	Natija + faoliyat + transfer	DTS doirasida kompetensiyaviy yo‘nalish bor	Musiqaga xos kompetensiyalar ro‘yxatini fan kesimida aniqlashtirish
Baholash	Rubrika, performans, portfel	Baholash ko‘pincha subyektiv/odatga bog‘liq	“Ijro-analiz-ijod” rubrikalari + portfel
Raqamli kompetensiya	TPACK, digital competence	Notekis integratsiya	TPACK asosida metodik modul (Sibelius/MuseScore/Forms/Sheets)
Innovatsiya	GenAI bilan dizayn	Endi kirib kelmoqda	Nazoratli pilot (GenAI + 5E + etika)
Inklyuziya	Inclusive competence	Amaliy qo‘llanmalar kam	“Moslashtirilgan ijro topshiriqlari” banki

Muhokama

1) Kompetensiyaviy yondashuv musiqa ta’limida nimani “o‘zgartiradi”?

Musiqqa darsi an'anaviy "repertuar o'rgatish"dan "kompetensiya ishlab chiqarish"ga o'tadi. Bu o'tish uchta yangi didaktik natijani beradi:

- o'quvchi markazli ijodiy mahsulot: o'quvchi (yakka/ansambl) ijro yozuvini (audio/video) portfeli sifatida jamlaydi; bu baholashni obyektivlashtiradi.
- refleksiya va metakognitsiya: o'quvchi o'z ijrosini tahlil qiladi (nima yaxshi, nima ustida ishlash kerak).
- transfer: musiqiy bilim hayotiy vaziyatga ko'chadi (madaniy ong, jamoada ishlash, sahna nutqi, estetik did).

2) O'zbekiston uchun mos "Musiqqa kompetensiyalari matriksasi" O'zbekiston umumiy o'rta ta'limi va OTM musiqqa yo'nalishlari uchun minimal "4D" matriksa taklif qilinadi:

- ijro kompetensiyasi: kuylash/soz ijrosi, ansambl intizomi, temp-ritm, intonatsiya.
- tahlil kompetensiyasi: eshitish tahlili, janr-uslub farqlash, musiqiy shakl/intonatsion rivoj.
- ijod kompetensiyasi: improvizatsiya, oddiy kompozitsiya, aranjirovka elementlari (yoshga mos).
- raqamli-pedagogik kompetensiya: TPACK asosida dars dizayni, notalashtirish (MuseScore/Sibelius), baholash (Google Forms), monitoring (Sheets), media savodxonlik.

Bu matriksa xalqaro TPACK va raqamli kompetensiya yondashuvlari bilan muvofiq.

3) Baholash rubrikasi: 4 darajali (namuna)

Har bir blok uchun 4 daraja (1–4) rubrika:

- 1-daraja: bajarish qiyin, ko'p xato, o'qituvchi yordamiga bog'liq
- 2-daraja: asosiy talab bajarilgan, lekin barqaror emas
- 3-daraja: barqaror, mezonlarga mos, kichik tuzatishlar bilan
- 4-daraja: yuqori sifat, ifodaviylik, mustaqillik, refleksiya bor

Bunday rubrikali baholash oliy ta'limdagi musiqqa o'qituvchilari baholash savodxonligi masalasini ham kuchaytiradi.

Xulosa

Kompetensiyaviy yondashuv musiqqa ta'limining pedagogik mohiyatini "ijro-amaliy faoliyat, ijodiy mahsulot, refleksiya va transfer" orqali ochadi va ta'lim natijalarini aniq mezonlar asosida baholashga olib keladi. Jahon tajribasida bu jarayon TPACK va raqamli kompetensiya bilan integratsiyalashib, hatto GenAI yordamida dars dizaynini rivojlantirish bosqichiga o'tmoqda.

O'zbekistonda kompetensiyaviy paradigma normativ darajada mustahkamlanayotgan bo'lsa-da, musiqqa fanida baholash rubrikalari, raqamli integratsiya va metodik qo'llab-quvvatlash bo'yicha tizimli yechimlar kuchaytirilishi

lozim.

Maqolada O'zbekiston sharoitiga mos **"4D musiqa kompetensiyalari matriksasi"** va rubrikali baholash modeli taklif qilindi; u umumiy o'rta ta'limdan OTMgacha uzviy qo'llansa, musiqa o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi va ta'lim sifati oshishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o'rta va o'rta maxsus/professional ta'lim DTSga oid hujjatlar (Lex.uz).
2. O'zbekiston Respublikasi. O'quv dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish bo'yicha yo'riqnoma (PDF).
3. O'z DSt 3556:2021. Oliy ta'limning davlat ta'lim standarti. Asosiy qoidalar (PDF).
4. Cheng, L. va boshq. (2023). Digital competencies of music teachers under the "new normal"... (TPACK asosida).
5. Li, H. va boshq. (2025). Promoting pre-service music teachers' TPACK with GenAI... (ScienceDirect).
6. Music Teacher Competences oriented toward inclusive education (SAGE Open).
7. Parkes, K. va boshq. Higher education music teacher educators and assessment (Assessment jurnali).
8. "An empirical study on the current status of TPACK among ..." (PDF).
9. Competency Based Music Teacher Education: Is systematic accountability worth the effort? (ResearchGate).
10. "The development path of music education in Uzbekistan and its current conditions" (2025).
11. Шафатович, Р.К. (2021). Уникальные способы организации первых уроков игры на фортепиано для взрослых. *ACADEMICIA: Международный междисциплинарный исследовательский журнал*, 11 (11), 259-261.
12. Shafoatovich, R. H. (2022). The Study of the Historical Roots of the Art of Bakhshi by Means of Words and Music. *International Journal of Culture and Modernity*, 15, 45-47.
13. H. S. Rakhmatullaev, "Music, Man and Artificial Intelligence," *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, vol.3, no.12, pp.93-96, December 2022.